

Олена СЛЮСАРЕНКО

Ключові слова: топ-університети, вікові історичний та регіональний розподіли, конкуренція досвідчених і молодих університетів.

Досліджено вікові історичний (протягом X–XXI століть та окремих десятиріч) і регіональний (за континентами) розподіли топ-університетів за рейтингами «Таймс» і «Шанхайський». Показано, що найбільш інтенсивно університети створювалися у XV, XVIII–XIX та XX століттях, а кожен десятий високорейтинговий заклад засновано в період 1960–1969 рр. Найбільш досвідченими з огляду на вік є заклади Європи, суттєво молодшими є університети Північної Америки, Азії та Океанії. Аргументовано існування конкуренції за рейтингові позиції досвідчених і молодих закладів у всіх регіонах з перевагою на боці університетів значного віку.

УДК 378 (1-87)

ВІКОВА ІСТОРИЧНА ТА РЕГІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА ТОП- УНІВЕРСИТЕТІВ

© Слюсаренко О., 2012

2011 р. на університетському олімпі усталилося певне двовладдя. Перше рейтингове місце водночас посіли два різні університети однієї країни: за рейтингом «Таймс» – Каліфорнійський інститут технології, за рейтингом «Шанхайський» – Гарвардський університет [8; 9]. Першому закладові виповнилося 120 років, другому – 375 років, тобто втричі більше [3; 6]. Ураховуючи, що Гарвардський університет є найстарішим високорейтинговим університетом США, а Каліфорнійський інститут технології – порівняно молодим, виникає гіпотеза про існування двох тенденцій, що конкурують. Перша (домінувальна) тенденція пов'язана з конкурентними перевагами досвідчених (із солідним стажем) університетів, друга (субдомінувальна) – із швидким прогресом університетської освіти нового і найновішого часу [6]. У цій статті досліджуються вікові характеристики історичного зародження та регіонального розподілу вищих навчальних закладів (далі – університети, заклади) світового класу за провідними міжнародними рейтингами закладів вищої освіти «Таймс» і «Шанхайський» [1–9].

Дані про вікові параметри університетів за обома згаданими рейтингами, як і в попередніх роботах [3; 6], бралися для порівняльного аналізу такими, якими вони наве-

дені в матеріалах рейтингу «Шанхайський» за 2011 р. [8] з окремими уточненнями [6].

У таблиці 1 наведено діахронні характе-

ристики виникнення університетів у розрізі століть і окремих десятиріч за даними рейтингу «Таймс».

Таблиця 1

Віковий розподіл топ-університетів за рейтингом «Таймс» у 2011 р.

№	Століття, десятиліття	Кількість утворених університетів з числа перших за групами							
		1-30 (30 закладів)	24* (з 30 закладів)	1-50 (50 закладів)	1-100 (100 закладів)	101-200 (99 закладів)	201-300 (98 закладів)	301-400 (98 закладів)	1-400 (395 закладів)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	X	-	-	-	-	-	-	-	-
2	XI	1	1	1	1	-	1	-	2 (0,5 %)
3	XII	-	-	-	1	1	-	1	3 (0,8 %)
4	XIII	1	1	1	1	-	1	1	3 (0,8 %)
5	XIV	-	-	-	1	1	-	6 (6 %)	8 (2,0 %)
6	XV	-	-	1	4 (4 %)	7 (7 %)	3 (3 %)	1	15 (3,8 %)
7	XVI	-	-	1	2	4 (4 %)	2	1	9 (2,3 %)
8	XVII	1	1	1	5	2	2	1	10 (2,5 %)
9	X-XVII	3 (10 %)	3 (13 %)	5 (10 %)	15 (15 %)	15 (15 %)	9 (9 %)	11 (11 %)	50 (12,7 %)
10	XVIII	4 (13 %)	4 (17 %)	6 (12 %)	12 (12 %)	1 (1 %)	3 (3 %)	3 (3 %)	19 (4,8 %)
11	XIX	19 (63 %)	15 (63 %)	29 (59 %)	55 (55 %)	41 (41 %)	36 (37 %)	36 (37 %)	168 (42,5 %)
12	XX	4 (13 %)	2 (8 %)	10 (20 %)	18 (18 %)	42 (42 %)	50 (51 %)	48 (49 %)	158 (40,0 %)
13	XXI	-	-	-	-	-	-	-	-
14	Десятиліття, у яких засновано найбільше закладів групи	1860-1869 (4, 13 %)	1860-1869 (4, 17 %)	1850-1859 (7, 14 %) 1860-1869 (5, 10 %) 1900-1909 (7, 14 %)	1850-1859 (13, 13 %) 1860-1869 (8, 8 %)	1820-1829 (9, 9 %) 1880-1889 (9, 9 %) 1960-1969 (8, 8 %)	1960-1969 (17, 17 %)	1960-1969 (11, 11 %)	1960-1969 (38, 9,6 %)

* – заклади, що збігаються у межах перших 30 закладів за рейтингами «Таймс» і «Шанхайський».

З таблиці 1 видно, що для 395 закладів з-поміж 402 найкращих закладів світу за версією рейтингу «Таймс» розподіл за століттями (окремими десятиріччями) виглядає так.

Утворення університетів світового класу корелює з періодами значних цивілізаційних змін у суспільному розвитку. З-поміж цих періодів – епохи Ренесансу (XV ст.), промислової революції (XVIII–XIX ст.) та науково-технічного прогресу (XX ст.), у які, відповідно, засновано 4, 47 і 40 % (разом 91 %) високорейтингових університетів. У зазначені періоди університети, з одного боку, були конче необхідні, а з іншого боку – виступали ключовим чинником

прискорення розвитку відповідного типу.

Найбільше з перших 30 закладів (13 %) створено у 1860–1869 рр., з 50 закладів – у 1850–1859 (14 %), 1860–1869 (10 %) та 1900–1909 (14 %) рр., зі 100 закладів – у 1850–1859 (13 %) та 1860–1869 (8 %) рр., з наступних 99 закладів – у 1820–1829 і 1880–1889 (по 9 %) та 1960–1969 (8 %) рр., з наступних 98 – у 1960–1969 (17 %) рр., з наступних 98 – також у 1960–1969 (11 %) рр. Загалом для 395 закладів найпродуктивнішим виявилось десятиліття 1960–1969 рр. – кожен десятий топ-заклад засновано саме в цьому десятиріччі. Воно ознаменоване важливими науково-

технологічними зрушеннями – виходом людини в космос, інтенсивним розробленням мікроелектроніки і комп'ютерної техніки. У попередньому десятилітті було опановано атомну та ядерну енергетику, розшифровано структуру ДНК, зроблено

інші революційні відкриття. Це спонукало до створення потужних університетів.

Зазначені висновки підтверджуються розглядом історії створення вищих навчальних закладів за рейтингом «Шанхайський», як це демонструє *таблиця 2*.

Таблиця 2

Віковий розподіл топ-університетів за рейтингом «Шанхайський» у 2011 р.

№	Століття, десятиліття	Кількість утворених університетів з числа перших за групами								
		1-30 (30 закладів)	24* (з 30 закладів)	1-50 (50 закладів)	1-101 (101 заклад)	102-200 (99 закладів)	201-300 (100 закладів)	301-400 (99 закладів)	401-500 (93 заклади)	1-500 (492 заклади)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	X	-	-	-	-	-	-	-	1	1 (0,2 %)
2	XI	1	1	1	1	-	1	-	-	2 (0,4 %)
3	XII	-	-	2	2	2	1	-	-	5 (1,0 %)
4	XIII	1	1	1	1	1	2	1	2	7 (1,4 %)
5	XIV	-	-	-	1	5 (5 %)	2	2	2	12 (2,4 %)
6	XV	-	-	1	4 (4 %)	8 (8 %)	5 (5 %)	4 (4,0 %)	3 (3 %)	24 (4,9 %)
7	XVI	-	-	-	3 (3 %)	2	4 (4 %)	3 (3 %)	2	14 (2,8 %)
8	XVII	1	1	2	3 (3 %)	4 (4 %)	1	1	1	10 (2,0 %)
9	X-XVII	3 (10 %)	3 (13 %)	7 (14 %)	15 (15 %)	22 (22 %)	16 (16 %)	11 (11 %)	11 (12 %)	75 (15,2 %)
10	XVIII	4 (13 %)	4 (17 %)	5 (10 %)	12 (12 %)	4 (4 %)	3 (3 %)	4 (4 %)	3 (3 %)	26 (5,3 %)
11	XIX	20 (67 %)	15 (63 %)	30 (60 %)	57 (56 %)	33 (33 %)	42 (42 %)	36 (36 %)	20 (22 %)	188 (38,2 %)
12	XX	3 (10 %)	2 (8 %)	8 (16 %)	17 (18 %)	40 (40 %)	38 (38 %)	45 (45 %)	57 (61 %)	197 (40,0 %)
13	XXI	-	-	-	-	-	1	3 (3 %)	2	6 (1,2 %)
14	Десятиліття, у яких засновано найбільше закладів групи	1860-1869 (6, 20 %)	1860-1869 (4, 17 %)	1850-1859 (7, 14 %) 1860-1869 (7, 14 %)	1850-1859 (13, 13 %) 1860-1869 (8, 8 %)	1880-1889 (7, 7 %) 1900-1909 (7, 7 %) 1960-1969 (7, 7 %)	1960-1969 (13, 13 %)	1960-1969 (12, 12 %)	1960-1969 (15, 16 %)	1960-1969 (48, 9,8 %)

Примітка: * - заклади, що збігаються у межах перших 30 закладів за рейтингами «Шанхайський» і «Таймс».

З *таблиці 2* легко побачити, що за рейтингом «Шанхайський» найбільше створено закладів у XV, XVIII-XIX, XX століттях, для 492 – відповідно 5, 43 і 40 % (разом 88 %).

Найбільше з перших 30 закладів (20 %) засновано у 1860–1869 рр., з 50 закладів – у 1850–1859 та 1860–1869 (по 14 %) рр., зі 101 першого закладу – також у 1850–1859 (13 %) та 1860–1869 (8 %) рр., з наступних 99 закладів – у 1880–1889, 1900–1909 та 1960–1969 (по 7 %) рр., з наступних 100 – у 1960–1969 (13 %) рр., з наступних

99 – також у 1960–1969 (12 %) рр., з наступних 93 – також у 1960–1969 (16 %). Загалом для 492 закладів найбільш продуктивним, як і для рейтингу «Таймс», виявилось десятиліття 1960–1969 рр. – 48 (10 %) закладів.

На *рис. 1* показано відсотковий розподіл університетів за століттями створення за рейтингами «Таймс» і «Шанхайський», що унаочнює зазначені вище особливості.

На *рис. 2* показано десятиліття, у яких засновано понад 5 % топ-університетів за рейтингами «Таймс» і «Шанхайський».

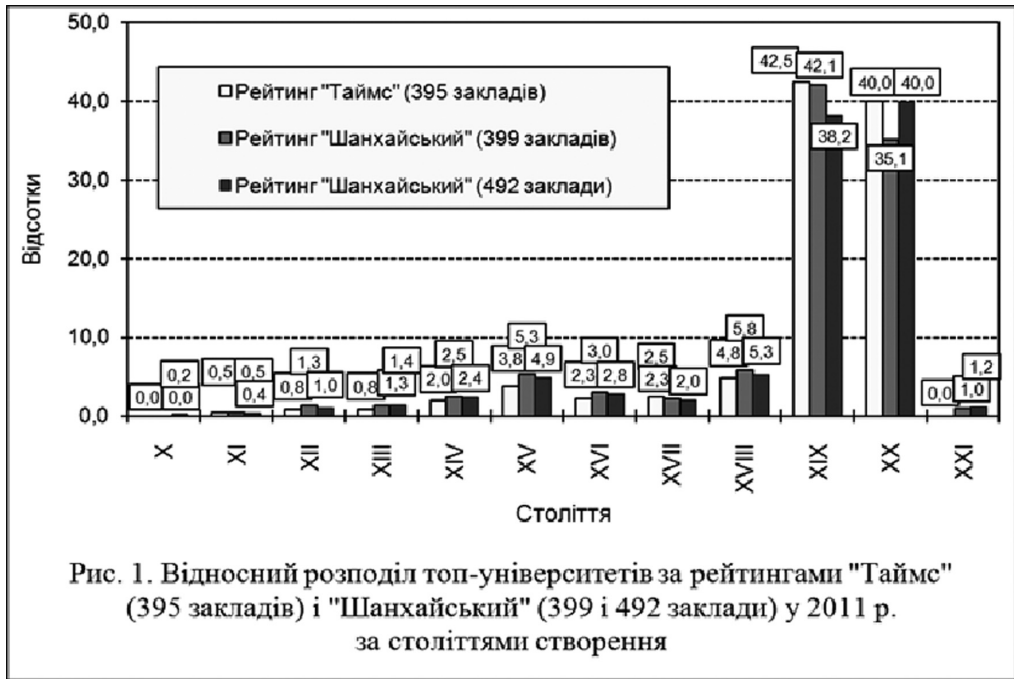
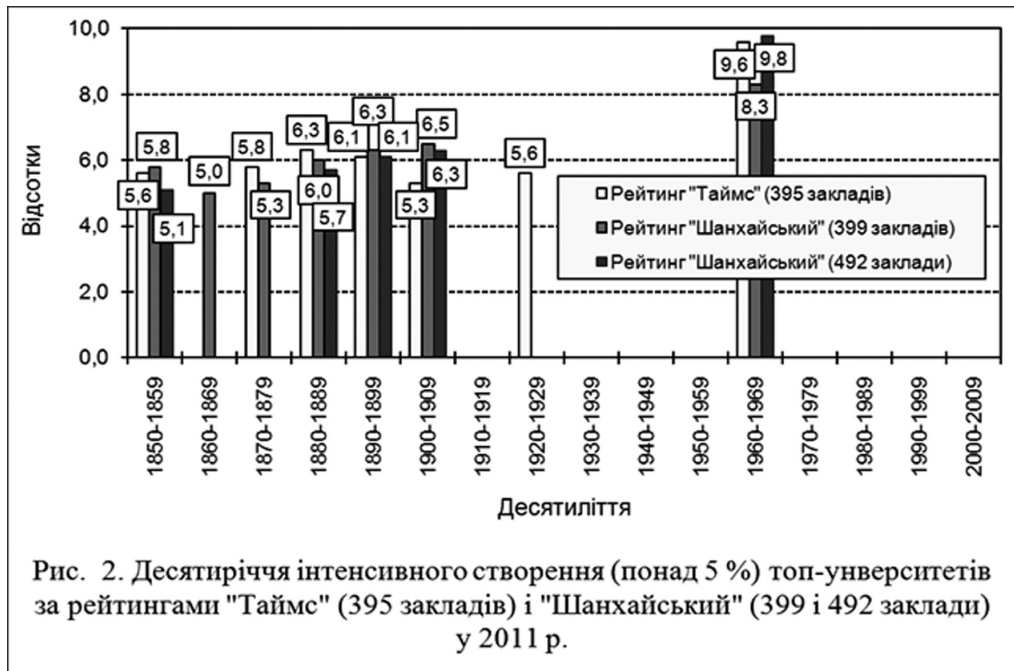

Рис. 1 і 2 показують у цілому близькість тенденцій вікового розподілу університетів за рейтингами «Таймс» і «Шанхайський».

У таблиці 3 наведено вікові дані груп перших закладів за рейтингом «Таймс» за регіонами.

Таблиця 3

Віковий розподіл топ-університетів за регіонами за рейтингом «Таймс» у 2011 р.

№	Регіони	Середній вік університетів з числа перших за групами							
		Кількість і частка закладів регіону (з доступними даними)	1-30 (30 закладів)	1-50 (50 закладів)	1-100 (100 закладів)	101-200 (99 закладів)	201-300 (98 закладів)	301-400 (98 закладів)	1-400 (395 закладів)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Європа	177 (174), 44,0 %	432	342	341	217	182	226	233
2	Північна Америка	131 (131), 32,6 %	175	170	164	150	122	114	145
3	Азія	60 (57), 14,9 %	134	113	84	69	121	115	103
4	Океанія	27 (26), 6,7 %	-	112	122	86	103	61	85
5	Південна Америка	3 (3), 0,7 %	-	-	-	77	49	123	83
6	Африка	4 (4), 1,0 %	-	-	-	182	104	73	116
7	Усього	402 (395), 100,0 %	216	201	210	175	146	160	173

З цієї таблиці видно, що найстарішими є університети Європи (разом 177 закладів, 44 %) – середній вік 233 роки (для 174 закладів). При цьому найбільший вік мають університети в групах з перших 30, 50 і 100 закладів – відповідно 432, 342 і 341 років. Для наступних сотенних груп середній вік університетів коливається в діапазоні 182–226 рр.

На другому місці за старшинством заклади Північної Америки (131 заклад, 33 %) – середній вік 145 років, що в середньому в 1,6 раза молодші за європейські. Так само найстарішими є університети з перших 30, 50 і 100 закладів – відповідний середній вік становить 175, 170 і 164 років. У наступних групах університетів середній вік закладів монотонно спадає до 114 років в останній групі.

Якщо вилучити із розгляду малі статистичні добірки університетів Африки (4 заклади – середній вік 116 років) та Південної Америки (3 заклади – 83 роки), то на третьому місці за віком опиняються заклади Азії (60 закладів, 15 %) – у середньому 103 роки (для 57 закладів). Найстаріші – у групі з перших 30 закладів (134 роки). Для інших груп університетський вік коливається від 69 до 121 років без певної тенденції, що зу-

мовлено рейтинговим конкуруванням досвідчених і порівняно молодих закладів.

Зрештою, заклади Океанії (27 закладів, 7 %) без Південної Америки наймолодші – у середньому 85 років (для 26 закладів). Університетів цього регіону немає серед перших 30. Найстаріші заклади в першій сотні – 122 роки, наймолодші з молодих – в останній, четвертій сотні (61 рік).

Такі самі вікові закономірності виявляються для закладів за рейтингом «Шанхайський», як це видно з таблиці 4.

З таблиці 4 видно, що і за рейтингом «Шанхайський» найстарішими є університети Європи, які становлять 41 %, – середній вік 285 років. При цьому найбільший вік мають університети в групах з перших 30, 50, 101 і наступних 99 закладів – відповідно 432, 441 і 343 і 369 років. Відсутність детермінованого однозначного зниження віку в послідовності університетських груп свідчить про конкурування рейтингів досвідчених і порівняно молодих закладів.

На другому місці за старшинством, як і за рейтингом «Таймс», заклади Північної Америки (35 %) – середній вік 134 роки, що в середньому у 2,1 раза молодші за європейські. Найстарішими є університети з-поміж перших 30, 50, 101 закладів – відповідний

Таблиця 4

Віковий розподіл топ-університетів за регіонами за рейтингом «Шанхайський» у 2011 р.

№	Регіони	Середній вік університетів з числа перших за групами								
		Кількість і частка закладів регіону (з доступними даними)	1-30 (30 закладів)	1-50 (50 закладів)	1-101 (101 заклад)	102-200 (99 закладів)	201-300 (100 закладів)	301-400 (99 закладів)	401-500 (93 заклади)	1-500 (492 заклади)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1	Європа	204 (202), 40,8 %	432	441	343	369	278	200	241	285
2	Північна Америка	174 (173), 34,8 %	178	162	160	118	128	136	97	134
3	Азія	84 (80), 16,8 %	124	124	110	88	86	119	72	94
4	Океанія	24 (24), 4,8 %	-	-	122	72	114	70	66	85
5	Південна Америка	10 (9), 2,0 %	-	-	-	134	49	70	158	111
6	Африка	4 (4), 0,8 %	-	-	-	-	182	115	55	102
7	Усього	500 (492), 100,0 %	211	224	217	217	193	154	195	186

середній вік становить 178, 162 і 160 років. Для інших груп університетський вік коливається від 97 до 136 років з тенденцією до зниження із збільшенням номера групи, що спричинено зростанням рейтингової ролі відносно молодих закладів, особливо в останній, п'ятій групі із 93 закладів.

Якщо вилучити з розгляду невеликі статистичні добірки університетів Південної Америки (10 закладів, 2 %, – 111 років для 9 закладів) та Африки (4 заклади, 0,8 %, – середній вік 102 роки), то третє місце за віком посідають заклади Азії (17 %) – у середньому 94 роки. Найстаріші університети в групах з 30 і 50 закладів (по 124 роки). Для інших груп університетський вік знижується (до 72 років) із порушенням цієї закономірності в четвертій групі із сотні закладів (збільшення до 119 років).

Нарешті, заклади Океанії (5 %) наймолодші – у середньому 85 років. Університетів цього регіону немає серед перших 30, 50. Найстаріші заклади в першій сотні – 122 роки, наймолодші з молодих – в останній, п'ятій сотні (66 років) із порушенням тенденції в третій сотні закладів (збільшення до 114 років).

З'ясовані вікові діахронні та просторові (регіональні) характеристики розподілу високорейтингових університетів підтверджуються і на прикладі окремих країн як провідних представників певних регіонів, що буде предметом спеціального висвітлення.

Отже, на підставі здійсненого аналізу можна зробити такі **висновки**.

По-перше, існує тенденція, згідно з якою найвищі рейтингові місця посідають досвідчені вищі навчальні заклади, яким понад 100 років.

По-друге, серед високорейтингових закладів є порівняно молоді, які виникли в періоди і в регіонах швидкого суспільного розвитку та складають значну конкуренцію досвідченим закладам. Така конкуренція найбільш відчутна для останніх рейтингових груп. Наприклад, за рейтингом «Таймс» із 158 закладів, заснованих у XX ст., лише 4 присутні в групі перших 30 університетів, 18 – серед перших 100 закладів, і 48 – в останній групі з 98 закладів. Університетів, заснованих у XXI ст., у цьому рейтинговому списку немає. Для рейтингу «Шанхайський» зазначений розподіл виглядає, як 3, 17 і 57 закладів, утворених у XX ст., а уні-

верситетів, заснованих у ХХІ ст., з поміж 492 закладів лише шість – відповідно, 1, 3 і 2 у третій, четвертій і п'ятій сотнях.

По-третє, високорейтингові заклади інтенсивно виникали в періоди прискороного суспільного прогресу в XV, XVIII-XIX, XX століттях. Кожен десятий заклад світового класу створено в 1960–1969 роках.

По-четверте, найстаріші топ-університети функціонують у Європі (233 роки за рейтингом «Таймс» і 285 років за рейтингом «Шанхайський»). Другу позицію за ними з огляду на вік посідають елітні університети Північної Америки (відповідно 145 і 134 років), потім заклади Азії (103 і 94 років) і за ними Океанії (85 років за обома рейтингами). Це відповідає історичному поступові планетою суспільного прогресу.

По-п'яте, вік і досвід університетів автоматично не забезпечують найвищих рейтингових сходинок закладів у світі, цей статус виборюється в умовах конкуренції з

порівняно молодими університетами, які інтенсивно зростають.

По-шосте, для України, дві третини вищих навчальних закладів III і IV рівнів акредитації якої мають вік 20 і менше років, оптимальною стратегією посилення університетського потенціалу слід визначити всебічне підтримання провідних досвідчених закладів та концентрацію вищої освіти у спосіб укрупнення регіональних і галузевих університетів.

По-сьоме, ефективна модернізація української вищої школи потребує послідовної державної політики у сфері вищої освіти, відкритої для інновацій на основі кращої освітньої практики і базованої на перевірених часом національних здобутках і традиціях.

Автор вдячний доктору педагогічних наук, дійсному члену НАПН України, науковому консультанту В. Луговому і доктору педагогічних наук Ж. Талановій за плідне обговорення задуму цієї статті та поради в його здійсненні.

Література

1. **Луговий В. І.** Використання міжнародних рейтингів вищих навчальних закладів для ідентифікації найвищого університетського потенціалу [Текст] / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // Вища освіта України. – 2011. – Додаток 2 до № 3, Т. 1 (26). – С. 296–308. (Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору»).
2. **Луговий В. І.** Концентрація найкращих науково-педагогічних кадрів і наукових кадрів у вищій школі – ключова умова досягнення вищими навчальними закладами світового класу [Текст] / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // Проблеми освіти : наук. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України. – К., 2011. – Вип. № 66. – Ч. 1. – С. 3–10.
3. **Луговий В. І.** Типовий топ-університет: кількісні та якісні параметри [Текст] / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // «Ідея університету: сучасний дискурс» : матер. міжнар. наук. конф. 26–27 травня 2011 р., м. Київ. – К. : ІМВ КНУ ім. Тараса Шевченка. – С. 9–10.
4. **Луговий В. І.** Якість викладання, досліджень, публікацій – ключовий фактор у досягненні вищими навчальними закладами світового класу та критерій оцінювання діяльності науково-педагогічних кадрів вищої школи [Текст] / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // Проблеми освіти : наук. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України. – К., 2012. – Вип. № 70. Ч. 1. – С. 3–10.
5. **Луговий В. І.** Якість як визначальний чинник модернізації вищої освіти України в умовах глобалізації: теоретико-методологічне обґрунтування та законодавче забезпечення [Текст] / В. І. Луговий, О. М. Слюсаренко, Ж. В. Таланова // Вища освіта України / [за ред. В. І. Лугового, М. Ф. Степка]. – К.; Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2011. – № 1. – Додаток 1. – С. 201–210. (Тематичний випуск: «Наука і вища освіта: проблеми взаємодії та інтеграції»).
6. **Слюсаренко О. М.** Вік і досвід («вислуга років») університетів як чинник досягнення ними світового класу / О. М. Слюсаренко // Вища освіта України. – № 1. – 2012. – С. 75–80.
7. **Таланова Ж. В.** Докторська підготовка у світі та Україні: монографія [Текст] / Ж. В. Таланова. – К. : Міленіум, 2010. – 476 с.
8. The Academic Ranking of World Universities. Shanghai Jiao Tong University in China. [Electronic resource]. – URL: <http://www.arwu.org/>.
9. The World University Rankings 2010 [Electronic resource]. – URL: <http://www.timeshighereducation.co.uk/>.